

N:o 32.

Ank. till Riksd. kansli den 29 april 1902, kl. 3 e. m.

*Andra Kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande n:o 9 med
anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t
angående jordbrukets upphjelpande genom befrämjandet
af kooperation mellan mindre jordbrukare.*

I en af herr *C. A. Lindhagen* inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 70, som till utskottet öfverlemnats, föreslår motionären, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utreda, på hvad sätt kooperation mellan mindre jordbrukare lämpligast skall kunna från det allmännas sida befrämjas, samt vidtaga de åtgärder, hvar till denna utredning må gifva anledning.

Till stöd för denna framställning anför motionären:

»Det senaste årets händelser hafva öppnat nya utsigter i landets stats-ekonomiska förhållanden. Skuggan af de kommande bekymren faller redan stark öfver budgeten. Det oroliga famlandet efter utvägar för att fylla de stora, sannolikt alltjemt växande behofven har begynt.

Men det bör härvid ej vara nog med att utfinna skatter. Det är ej ens till fyllest att uppfylla gjorda löften att fördela dessa pålagor rättvist.

Bih. till Riksd. Prot. 1902. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 28 Häft. (N:o 32). 1

Man måste äfven tillse, att de öfver hufvud taget kunna bäras af landet, så att dess inre utveckling ej hålles tillbaka af brist på hjälpmedel.

Inför denna bjudande nödvändighet måste, vid sidan af de viktiga, rent politiska frågorna, äfven *näringslivets förhållanden* träda mera fram i förgrunden. Det blir nu en alldeles särskild angelägenhet att söka höja det nationella arbetets produktiva kraft, på hvilken i förenämnda afseende allt ytterst beror.

Bland de uppgifter, som då tilldraga sig uppmärksamheten, framstår såsom en af de främsta höjandet af *jordbrukets* afkastningsförmåga, hvilket af så många anledningar är en lifsfråga såväl för jordbrukarne sjelfva som för den öfriga befolkningen. Visserligen har jordbruket på senare tider gjort stora framsteg. Men det har dock på ett kämbart sätt visat sig i alla fall ej kunna hålla jemna steg med den öfriga utvecklingen. Och särskildt anses det lilla jordbruket ännu vänta på frigörelse från de förhållanden, som nedtrycka detsamma i oföretagsamhet och stillastående.

Hvilka löften som framtiden kan infria i detta afseende belyses tillräckligt blott genom de föredömen af utmärkt odlingsflit, som påträffas här och hvar i orterna och der betecknas såsom en af deras sevärdheter. Motiönären glömmer ej, hurusom han, vägledd af ryktet, senast förliden sommar i Södermanland besökte en man, hvilken i en klippslutning, som han arrenderat på femtio år, mellan skrefvorna framtrölat en utomordentlig trädgårdsodling, hvaraf familjen hade sin ordentliga utkomst. Då besökaren inför detta arbetsresultat ej kunde underlåta att utbrista, att om jorden i allmänhet brukades på detta sätt, skulle det se annorlunda ut i vårt land, svarade denne jordbrukare enkelt och värdigt, att Sverige då skulle, såsom han uttryckte sig, blifva en lustgård.

I detta yttrande ligger i sjelfva verket ett program. Det drager med ett grepp bort täcket för det lilla och intensiva jordbrukets ekonomiska framtidsmöjligheter och stora sociala betydelse för landet. Och när tankarne syssla åt detta håll, börjar man ana, att kanske en ganska väsentlig bidragande orsak till jordbrukets bekymmer på många håll ligger deri, att det hos oss af förhållandenas makt ännu i mycket bibehållit sitt extensiva skaplynne, som gör det mindre konkurrenskraftigt i en tid, hvilken utmärker sig för rastlös intensitet i produktionen.

Men för att kunna arbeta mot förenämnda framtids mål fordras det äfven ett medel; och detta eger man i främsta rummet uti *kooperation* eller med andra ord uti sammanslutningen mellan mindre jordbrukare för idkande af stordrift.

Den kooperativa rörelsen har sannolikt större framtidsbetydelse än man i allmänhet föreställer sig. I förenandet af de många för ekonomisk produktion likasom i hvad man kallat organiserandet af massornas köpkraft ligger utan tvifvel oanade möjligheter till en omärkligt fortgående lösning af flera svåra samhällsproblem. Rörelsens styrka utgöres deraf, att dess lifsprincip är sjelfhjelp och samhörighet i förening. Den syftar derfor också till mildrande af vexlingarna i konjunkturerna. Och den verkar befruktande särskildt derigenom, att den vill främst förädla sjelfva arbetskraften och icke företrädesvis varorna och de mekaniska hjälpmedlen, ty det är dock ökandet af det individuella arbetets produktivitet inom breda lager af befolkningen, som i längden betyder något stort och varaktigt för ett lands ekonomi.

Huruledes detta produktionssätt i synnerhet lämpar sig för det mindre jordbruket, ligger i öppen dag. Endast derigenom kunna tillskapas dess nödiga förutsättningar, nemligen billigare omkostnader, större afkastning, ordnade afsättningsförhållanden och alla öfriga fördelar, som följa af samhörigheten. Bland dessa senare är icke minst beaktansvärdt tillgodogörandet af de skatter af intelligens och företagsamhet, som nu ligga bundna bland de små jordbrukarnes led, men på detta sätt frigöras och sättas i tillfälle att verka på sin omgifning.

En uppblomstring af det mindre jordbruket genom kooperation synes äfven innefatta ett viktigt inlägg till afveckling af den s. k. egna-hemsfrågan. Denna förefaller ofta såsom en oklar sammanblandning af två skilda hufvudsaker: skapande af sunda och trygga bostäder och bildandet af sjelfständiga små jordbruk. En bostad behöfver nu för att fylla de åsyftade anspråken uppenbarligen ej nödvändigtvis vara egen och kan ofta ej heller vara det. Deremot bör nog det lilla jordbruket företrädesvis utgöra en brukares tillhörighet, och för att på ett varaktigt och betydelsefullt sätt fylla ett större socialt ändamål måste det vara sjelfständigt äfven i den meningen, att brukaren deraf har sin fulla utkomst. Benägenheten att anlägga sådana jordbruk beror nu närmast af den omständigheten, huruvida det är uträkning att inlåta sig derpå. Fördelarne deraf måste sålunda särskildt göra sig gällande, när det i stor omfattning visar sig, att redan bildade jordbruk bära sig bra, samt nybyggaren vet, att han upptages af en organisation, som från första början stödjer honom i alla viktiga afseenden. Derfor skall sannolikt bildandet af sådana egna hem, som utgöras af små sjelfständiga jordbruk, på ett naturligt sätt befrämjas genom en fulländad kooperativ rörelse inom det lilla jordbrukets område.

Vidare anses den för ett uppdrifvet jordbruk så nödvändiga krediten under sådana förhållanden kunna erhålla de fördelaktigaste formerna. Den bör också blifva till större nytta därför, att låntagaren, innan han bekommer penningarne, är i afseende å deras fördelaktigaste användning merendels fullt kunnig om ändamål och medel. Ty det är ofta mindre välsignelse med ett kreditsystem, hvarigenom utan omtanke oerfarna personer beredas utvägar och lockelse till skuldsättning. De stora hypotekslånen, som belastar den svenska jorden, anses vara åtminstone på många trakter ett utslag af ganska stora försyndelser i detta afseende, och de exekutiva auktionerna å s. k. egna-hem tala nog äfven mången gång sitt tydliga språk.

Sin förnämligaste betydelse eger slutligen detta systems tillämpning uti jordbruket derutinnan, att det på ett framstående sätt låter de ekonomiska värdena ytterst tjena de ideella, som dock äro de dyrbaraste. Det skapar nemligen en vaken och intelligent befolkning, som gläder sig åt att njuta frukterna af sitt arbete och äfven bör vinna lyftnad i medvetandet, att deras sträfvanden stå i harmoni med hela landets intressen. Hvad detta i sjelfva verket betyder, framlyser slående ur det ofvan anförda exemplet på en arbetares stolta medvetande af sitt arbetes betydelse och ära. När en dylik ädel sjelfkänsla varder egendom för ett flertal af befolkningen, först då kan Sverige sägas blifva ett verkligen rikt land.

Öfvergår man härefter till erfarenhetens vittnesbörd om det kooperativa jordbruket, så möta här, utom synnerligen manande förebilder från andra länder, närmast och i främsta rummet de lysande föredömena från Danmark. Såsom blott ett exempel på hvad sammanslutningen der kunnat uträtta, må erinras om att, genom en beundransvärdt organiserad uppsamling af de tusentals små bidragen, äggproduktionen vunnit ett sådant uppsving, som utmärkes af nedannämnda talande siffror öfver äggexportens värde, hvilket utgjorde i runda tal:

1865	23,700 kronor,
1881	1,675,000 »
1890	5,719,000 »
1898	14,000,000 »
1899	16,660,000 »
1900	18,110,000 »
1901	(minst) 23,000,000 »

Visserligen ställa sig nu i Danmark jordbruksförhållandena i väsentliga afseenden gynsammare än hos oss, hvartill kommer, att frånvaron af betin-

gelsor för en afsevärd industri tvingar företagsamheten öfver på jordbruket. Men af dessa skäl har man der också redan nått till fulländning. I Sverige finnas å andra sidan större utrymmen och mycket mera obruten mark. Äfven naturförhållandena hänvisa oss i de vidsträcktaste delarne af landet till det lilla jordbruket på grund af de spridda små odlingstillfällena. Och de större svårigheterna, som kunna möta, böra dessutom, i den mån de öfvervinnas, blott skapa ännu större energi hos folket. Det anses visst, att t. ex. de förödmjukande resultaten af vår nuvarande äggproduktion till väsentlig del har sin orsak i frånvaron af en ordnad företagsamhet.

Arbetena på det svenska jordbrukets höjande hafva emellertid under senare skeden hufvudsakligast fortgått på den väg, som vid hushållningssällskapens bildande i början af 1800-talet angafs genom att såsom deras mål uppställa »landthushållningens förbättring genom upplysning, efterdömen, uppmuntran eller belöningar». Af naturliga skäl blefvo först de större egendomarne mest i tillfälle att tillgodogöra sig dessa sträfvanden, men på senare tider hafva dessa nog begynt verka äfven inom vidare områden. I allmänhet anses dock det lilla jordbruket hafva förblifvit oberördt af utvecklingen. Vid sistlidet års riksdag togs emellertid ett väckande initiativ till ett framhållande af särskildt dettas stora betydelse för landet. I en kongl. proposition, föregången af en motion året förut, anfördes nemligen, att de små jordbruken i allmänhet skulle kunna lemna sina brukare en långt högre afkastning än nu; och då inom landet funnes, förutom 169,500 jordtorpare, 289,807 egare och brukare af jordlotter, hvilkas areal ej öfverstege tjuugu hektar, skulle uppenbarligen en betydande höjning i landets produktion ernås äfven genom en obetydlig stegring i afkastningen från hvarje hektar af dessa småbruk. Detta ändamål ansågs lämpligen kunna främjas genom premieringar och anordnande af studieresor, hvartill därför begärdes ett anslag af 25,000 kronor, som ock af Riksdagen beviljades. Ett dylikt anslag har äskats äfven vid innevarande års riksdag.

Vid sidan om detta upplysningsarbete, som egt och fortfarande måste få en mycket stor betydelse, har på sista tiderna äfven hos oss dess naturliga och outhärliga komplement, föreningsrörelsen, börjat vinna tillslutning här och hvar bland de mindre jordbrukarne. Största utvecklingen i detta afseende har uppnåtts af andelsmejerierna, om hvilka den nyligen utkomna statistiska handboken säger, att »de hafva i hög grad bidragit att föra handteringen framåt, i det de för de små mjölkproducenterna möjliggjort storproduktion; de utbreda sig också mer och mer samt förtränga årligen ej så få af de öfriga mejerierna». I öfrigt förekomma här och hvar andra landt-

mannaföreningar för speciella ekonomiska ändamål. Särskildt anmärkningsvärd både för sin omfattning och för sin planmessighet i anordningen är den verksamhet för bildandet af landtmannaföreningar, som på de sista tre åren utvecklats i Vesternorrlands län i följd af länsagronomens kraftiga, af hushållningssällskapet understöddt, initiativ. Vid förra årets slut funnos inom länet trettioåtta landtmannaföreningar, som registrerats på omsorgsfullt utarbetade normalstadgar. Vid innevarande års utgång anses det skola finnas dylika föreningar inom nästan hvarje socken af länet. Dessa föreningar, som dessutom sammanslagit sig till ett förbund, hafva enligt sina stadgar till hufvudsakligt ändamål att för medlemmarnes räkning inköpa förnödenheter och varor för jordbrukets och boskapsskötselns bedrivande; att försälja medlemmarnes jordbruksalster; samt att på allt sätt arbeta för jordbrukets, boskapsskötselns och binäringarnes höjande genom kunskapers spridande, samarbete med länets hushållningssällskap, anordnande af diskussionsmöten och föredrag, anskaffande af lämplig jordbrukslitteratur o. s. v.

I det stora hela befinner sig dock denna kooperativa jordbruksrörelse i ett nydaningens skede, der man utan verklig ledning här och hvar genom enskilda initiativ söker famla sig fram. Den statistiska handboken innehåller också rörande detta föreningsväsende det omdömet, att »då icke något samarbete finnes mellan de många olika föreningarna, verka de ej till det gagn de borde, och ännu hafva ej Sveriges jordbrukare lärt sig till fullo uppfatta föreningsväsendets betydelse i landtbrukets tjänst och nödvändigheten af en fast sammanslutning på sätt som skett i Tyskland och flere andra länder».

Det är dock ej någon lätt sak för de olika små jordbrukarne att förvärfva sig förenämnda uppfattning och sedan äfven bringa den till utförande. Äfven detta förutsätter ett medverkande initiativ från dem, som sitta inne med de administrativa befogenheterna, erfarenheterna och hjälpmedlen. Det erfordras, att bland sträfvandena för det mindre jordbrukets höjande upptages såsom en hufvudsak äfven ett planmässigt befrämjande af föreningsväsendet, så att detta jordbruks utveckling ej framskjutes till en aflägsen tid och förekommande föreningssträfvanden ej förreccas af brist på samverkan eller kännedom om de bästa metoderna. En genomförd utredning i detta afseende från det allmännas sida har ännu icke egt rum hos oss, hvarför det synes vara skäl, att åtminstone detta oundgängliga första steg vidtages ju förr dess hellre. I Norge har nyligen på offentligt uppdrag verkstälts en undersökning af »det europeiske Landbosamvirke»; och i den utförliga berättelsen härom uttalas äfven, att tiden nu synes vara

inne att med allvar taga i tu med att organisera »Landbosamvirket» jemväl i Norge, för hvilket ändamål berättelsen upptager en preliminär framställning om, huru denna organisation i sina hufvuddrag lämpligen kunde anordnas.

Det behöfver knappast erinras derom, att den framstående verksamhet, hushållningssällskapen och andra jordbruksinstitutioner utöfva till jordbrukets bästa, skall genom de nu ifrågasatta sträfvandena ej till någon del göras obehöflig, utan tvärtom beredas ännu tacksammare uppgifter. Kanske skall också ur dem möjligen kunna framgå något fruktbart uppslag i den vid flera tillfällen af framstående jordbrukare förgäfves väckta frågan om samverkan mellan de olika hushållningssällskapen för utbyte af erfarenheter och för befrämjande af jordbruksändamål, som böra vara för riket gemensamma.

Föreningsväsendet har naturligtvis i jordbrukets tjänst betydelse för de norra delarne af riket lika väl som för de södra. Dess befrämjande kan därför anses såsom ett komplement till åtgärderna för jordbrukets vidmakthållande inom förstnämnda landsdelar, hvarom en motion väcktes vid förra riksdagen. Och då särskildt inom berörda landsdelar jordbruksfastigheterna i allmänhet innehafva afsevärd skogsmark, bör den tanken ej vara utesluten, att med tiden jordegarna skola kunna bibringas insigt om fördelen att bilda associationer i ändamål att genom rationel skogshushållning bereda delegarne största möjliga inkomst af sin skog. Ett förslag till bildandet af sådana skogsbolag framlades år 1894 uti en broschyr af en framstående sågverks-egare. Den utländska lagstiftningen gynnar också på flera ställen uppkomsten af dylika föreningar mellan jordegare för idkande af skogsbruk.»

Uti en inom Första Kammaren väckt motion har herr Th. af Ekenstam under åberopande af de i herr Lindhagens motion anförda skäl hemställt om utredning på hvad sätt Kooperation mellan jordbrukare lämpligast skall kunna från det allmännas sida befrämjas samt om vidtagande af de åtgärder, hvartill denna utredning må gifva anledning. Första Kammarens första tillfälliga utskott, till hvars behandling berörda motion hänvisats, yttrar i sitt deröfver afgifna utlåtande följande:

»Utskottet är med motionären fullkomligt ense om den stora betydelse, sammanslutning mellan jordbrukare för gemensamma ekonomiska syften kan ega. Vi hafva redan här i landet sett slående bevis härpå i våra andelsmejerier, hvilka mäktigt bidragit såväl till höjande af landets smörproduktion som till förbättrande af landthushållningens afkastning, särskildt för de mindre jordbrukarne.

Om ock landtmännens föreningsväsen hos oss, i jämförelse med hvad som deraf finnes i vissa andra länder, kan sägas ännu befinna sig i sin linda, kan dock icke förnekas, att uppmärksamheten å dess fördelar är väckt och utvecklingen deraf stadd i lofvande tillväxt. Sålunda finnas ju på många olika ställen i landet inköpsföreningar, afvelsföreningar, kontrollföreningar m. m., hvarjemte på senaste tiden äfven börjat bildas föreningar för uppsamling och ordnad afsättning af hönsskötselns produkter.

Mycket återstår dock utan tvifvel att göra, innan vi ens närmelsevis kunna hinna en sådan utveckling i detta hänseende, som man redan uppnått t. ex. i Danmark, der man nu i rikt mått skördar frukterna af en genomförd sammanslutning mellan jordbrukarne.

Motionären anser nu, att staten hos oss borde taga denna sak om hand, så att ledning kunde erhållas för dess ordnande på lämpligaste vis samt utsigt beredas till understöd från det allmännas sida, om så vore nödigt.

Emot detta förslag hyser utskottet emellertid betänklighet. Skola dessa sammanslutningar för gemensamma ekonomiska intressen få den inneboende lifskraft, utan hvilken de blifva till ringa gagn, få de icke på något sätt forceras eller lockas fram, utan de måste helt naturligt framväxa ur ett verkligt kändt behof. Deras organisation bör vara den enklaste möjliga, på samma gång som den måste blifva af mycket vexlande beskaffenhet för att kunna anpassas till skiftande lokala förhållanden. Utskottet vill härmed endast hafva antydt, att man på ett område sådant som detta torde böra taga sig till vara för allt för mycket reglementerande. Särskildt i ett land som vårt, med dess stora utsträckning och olikartade beskaffenhet, blefve det säkerligen en mycket vansklighetsfull uppgift att uppgöra ett förslag till en hela riket omfattande organisation och ledning af jordbrukarnes kooperativa verksamhet.

Häraf följer emellertid ej, att icke något kan och bör göras för denna verksamhets befrämjande, men härvidlag är det enligt utskottets mening icke staten, som bör direkt ingripa, utan våra hushållningssällskap. Hos dem torde väl just vara att finna den rätta ledningen och det naturliga stödet för jordbrukarnes kooperationsrörelse. Hushållningssällskapen, hvart och ett inom sin ort, hafva de bästa förutsättningar för att kunna bedöma, hvilka former för sådan Kooperation kunna lämpa sig för deras olika områden. Bland deras medlemmar finnas väl i allmänhet de personer, som kunna vara lämpliga och villiga att sätta sig i spetsen för dylika företag, och slutligen sakna icke heller hushållningssällskapen medel att, der så erfordras, i någon mån äfven materiellt understödja denna såväl som annan för jordbruket gagnelig verksamhet.

För våra hushållningssällskap är också intresset för jordbrukarnes kooperationsverksamhet ingalunda främmande, utan man har inom många sådana sällskap vidtagit åtgärder för dess främjande, bland annat genom anordnande af studieresor till Danmark, redan innan statsanslag för sådant ändamål erhöles, genom utsändande af stipendiater för studerande af någon särskild gren af förenings- eller andelsväsen o. s. v.

Ledning och stöd för jordbrukarnes kooperationsverksamhet anser utskottet alltså i främsta rummet böra sökas hos hushållningssällskapen. Huruvida derjemte det kan blifva nödigt, att, såsom motionären tänkt sig, staten lemnar densamma något materielt understöd, derom kan utskottet nu icke yttra sig, ty det synes utskottet alldeles klart, att det härvidlag icke bör vara staten, som föreslår organisationer och erbjuder medel till deras genomförande, utan att den enskilda företagsamheten måste taga initiativet, och först sedan det visat sig, att de enskildes krafter icke räcka för vinnande af ett visst bestämdt mål, kan det blifva fråga om att se till, huruvida staten bör träda emellan.

Med denna uppfattning af frågan har utskottet icke kunnat tillstyrka ett förslag, som afser, att staten skulle taga hela denna kooperationsrörelse om hand och ställa i utsigt understöd af statsmedel till dess främjande.

Om utskottet sålunda ej kan förorda anställandet af en utredning i den omfattning, motionären föreslagit, har det dock syntts utskottet, att i ett visst afseende en utredning eller undersökning borde genom statens försorg bringas till stånd.

Ideerna till och mönstren för de olika formerna af Kooperation mellan jordbrukare hafva ju i allmänhet hemtats från utlandet, särskildt från Danmark och Tyskland. Utan tvifvel skulle det då för en hvar, enskild eller korporation, som arbetar för dessa idéers realiserande här i landet, vara till stor fördel och hjälp, om tillgång funnes till en på vårt språk affattad, tillförlitlig och någorlunda fullständig redogörelse för hvad som i detta afseende utförts och pröfvats i andra länder.

Spridda upplysningar i ämnet stå visserligen att hemta i facklitteraturen, i landtbrukstidskrifter o. s. v., hvarjemte genom de omförmälda studieresorna tillfällen bereds en del landtmän att företrädesvis i Danmark inhemta kunskap om detta slag af föreningsväsen, men möjlighet att genom studium af något arbete på svenska språket vinna närmare kännedom om jordbrukarnes kooperationsrörelse i utlandet finnes, så vidt utskottet har sig bekant, icke.

I Norge har, såsom af herr Lindhagen påpekats, nyligen på offentligt

uppdrag verkstälts en undersökning af »det europeiske Landbosamvirke» och derom utgifvits en utförlig berättelse.

Att bereda våra hushållningssällskap och jordbrukare tillgång till de upplysningar och föredömen, som kunna vara att hemta ur en dylik redogörelse, anser utskottet skulle vara till oomtvistlig nytta för befrämjandet af ifrågavarande sak, och har utskottet tänkt sig, att, om genom Kongl. Maj:ts försorg en redogörelse för hithörande förhållanden i de länder, der Kooperation mellan jordbrukare företrädesvis eger rum, blefve utarbetad, densamma sedermera borde, tryckt i ett större antal exemplar, utdelas till samtliga hushållningssällskap för att genom deras försorg vinna spridning i vidare kretsar.»

Utskottet, som till alla delar instämmer i Första Kammarens tillfälliga utskotts här ofvan anförda uttalande och derjemte hyser den åsigt, att, derest en dylik redogörelse skall åvägbringas, densamma bör omfatta kooperativ verksamhet bland jordbrukare i allmänhet och ej endast bland mindre jordbrukare, hemställer därför vördsamt

att Andra Kammaren för sin del ville besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t för det af utskottet ofvan angifna ändamål låta utarbета en redogörelse för den kooperativa verksamhet bland jordbrukare, som eger rum i utlandet, samt de åtgärder, som derstädes vidtagits för denna verksamhets befrämjande.

Stockholm den 28 april 1902.

På utskottets vägnar:

GEORG KRONLUND.